

Deklarácia z Rigy

Boj proti hrozbám právneho

štátu

I. Preambula

1. Právny štát je nevyhnutný na dodržiavanie základných hodnôt ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti a ľudských práv (článok 2 Zmluvy o EÚ), na ktorých je založená Európska únia. Dodržiavanie právneho štátu vyžaduje, aby všetky verejné orgány konali v súlade s týmito hodnotami a v medziach stanovených zákonom. Súdnictvo slúži ako garant dodržiavania práv jednotlivcov prostredníctvom uplatňovania práva. Súdnictvo musí prispievať k dodržiavaniu zásad právneho štátu prostredníctvom kvalitných rozhodnutí, včasného výkonu spravodlivosti a otvorenosti voči spoločnosti. Preto je potrebné jednoznačne brániť jeho nestrannosť a nezávislosť.

2. Právny štát zahŕňa viacero prvkov, ktoré sa prejavujú v rôznych oblastiach činnosti. Táto deklarácia sa zaoberá nielen ohrozením právneho štátu, ale aj opatreniami potrebnými na jeho odstránenie z pohľadu súdnych rád a iných jej podobným orgánom riadiacich súdnictvo

3. V posledných rokoch kombinácia viacerých faktorov vytvorila zásadné výzvy pre právny štát. Medzi tieto faktory patria politický vývoj, spoločenské zmeny, zásadná zmena mediálneho prostredia a vplyv digitálneho pokroku. Každý z týchto javov predstavuje skutočnú hrozbu pre právny štát a súvisiace výzvy pre súdnictvo. Aby sme mohli stanoviť, ako tieto výzvy riešiť, musíme ich najskôr opísať.

II. Výzvy

4. Hrozby pre právny štát sa líšia svojou povahou, rozsahom a vplyvom. Niektoré z nich sú jasné, iné sú menej zreteľné a prejavujú sa kombináciou opatrení prijatých v priebehu určitého obdobia. Vplyv týchto opatrení sa môže pohybovať od ochladnutia vzťahov v rámci súdnictva až po narušenie dôvery spoločnosti v justičné inštitúcie.

5. Niekoľko výziev sa týka oddelenia moci a systému brzd a protiváh – samotného jadra demokracie. V tomto rámci musí súdna moc zachovať právomoc preskúmať zákonnosť konania výkonnej moci a v prípade potreby aj zákonodarnej moci. Ak je táto rovnováha narušená, súdny systém nemôže riadne fungovať. Je ohrozené právo na spravodlivý proces pred nezávislým súdom.

6. V niektorých krajinách sa vzťahy s ostatnými štátnymi orgánmi stali čoraz problematickejšími. Situácia sa zhoršila v rôznych členských pozorovateľských štátoch ENCJ. Oslabovanie súdnictva môže zahŕňať neplnenie rozhodnutí, ktoré sú v rozpore s vládou, nedostatočné konzultácie so súdnou mocou o príslušných návrhoch zákonov a vykonávanie reforiem bez súhlasu súdnictva. Sudcovia by mali akceptovať oprávnenú kritiku. Stalo sa však, že štátne orgány a jednotliví politici verejne útočili na jednotlivých sudcov aj na súdnictvo ako celok. Takéto útoky nevyhnutne oslabujú alebo ničia dôveru spoločnosti v spravodlivosť ako takú. Útoky na sudcov za výkon ich súdnych funkcií sú jasným porušením zásady delby moci.

7. Slobodné médiá sú strážcom demokracie. Sú jednou z inštitúcií, ktoré podporujú právny štát. Slobodné médiá, ktoré sú pod tlakom v rastúcom počte krajín, významne prispievajú k transparentnosti a otvorenosti súdnictva. Existuje však rastúca tendencia politikov ovplyvňovať médiá a využívať ich ako prostriedok na

útoky proti rozhodnutiam súdov. To zase vyvíja tlak na súdnictvo prostredníctvom dezinformácií a cieľeného vystavenia sudcov nevhodnému tlaku. Tento tlak vedie k ohrozeniu nielen reputácie sudcov, ale aj ich fyzickej a psychickej bezpečnosti v súdnej sieni aj mimo nej. Stále nespokojnejší ľudia sa cítia oprávnení vyjadrovať svoje sťažnosti voči úradníkom, vrátane sudcov

8. Osobitnú pozornosť si zasluhuje mediálny priestor. Klesajúca úloha tradičných médií a investigatívnej žurnalistiky v spojení s nástupom sociálnych médií a vlastnej žurnalistiky zvyšuje riziko mediálnych procesov v prípadoch, ktoré priťahujú pozornosť verejnosti. Sledovanie týchto vývojových trendov si vyžaduje značné zdroje. Často môže byť mimoriadne ťažké identifikovať a vyvrátiť naratívy, ktoré poškodzujú justíciu. Takéto naratívy samozrejme prispievajú k rastúcej strate dôvery verejnosti.

9. Nedostatočné pridelenie zdrojov súdnictvu tiež prispieva k oslabovaniu právneho štátu. Môže to zahŕňať obmedzenie schopnosti súdnictva zmysluplne sa podieľať na plánovaní a prideľovaní rozpočtu súdnictva. Ešte priamejšie to môže znamenať zníženie finančných prostriedkov pre súdnictvo, zastavenie akéhokoľvek zvýšenia platov sudcov a podporného personálu napriek inflácii, zatiaľ čo platy v ostatných verejných sektoroch sa zvyšujú. Môže to ďalej zahŕňať odmietnutie poskytnúť sudcom nevyhnutný podporný personál. Nedostatok zdrojov vedie tiež k vážne nadmernému pracovnému zaťaženiu. Takéto opatrenia nevyhnutne vedú k zhoršeniu postavenia sudcov vo funkcii a odrádzajú ďalších od voľby sudcovskej kariéry.

10. P okrok v digitalizácii v mnohých ohľadoch zlepšil prístup k spravodlivosti. Tento pokrok tiež zefektívňuje a urýchľuje prácu sudcov. To prináša výhody ako občanom, tak aj justícii. Technologický pokrok však so sebou prináša aj svoje vlastné problémy. P okiaľ ide o jednotlivých sudcov, profilovanie sudcov a možnosť identifikovať sudcov, ktorí rozhodovali v citlivých prípadoch, zvyšuje riziko hrozieb, ktoré môžu viesť k verbálnemu alebo fyzickému násiliu. Medzi výzvy týkajúce sa súdnictva ako celku patrí ochrana údajov a možnosť, že systémy uchovávanie údajov by mohli umožniť výkonnej moci prístup k počítačom a údajom sudcov alebo ich zamestnancov, čím by došlo k porušeniu nezávislosti súdnictva.

III. Súčasný rámec

11. Každá z týchto hrozieb môže narušiť krehkú rovnováhu moci medzi súdnou, výkonnou a zákonodarnou zložkou. Akákoľvek z týchto výziev by mohla oslabiť postavenie súdnictva a zároveň ho neprimerane vystaviť priamej kontrole a dohľadu ostatných zložiek štátnej moci.

12. Na európskej a vnútroštátnej úrovni by mali existovať primerané právne a inštitucionálne záruky zabezpečujúce účinnú ochranu nezávislosti súdnictva. Tieto záruky by mali byť v súlade s normami stanovenými ENCJ. Mali by sa dodržiavať aj normy ENCJ týkajúce sa transparentnosti a zodpovednosti súdnictva.

13. Hoci na úrovni EÚ existujú systémové mechanizmy na boj proti týmto hrozbám, ich uplatňovanie sa často oneskoruje. Sú tiež prispôbené na riešenie situácií, keď hrozba pre právny štát dosiahla pokročilé štádium. Preto sa s týmito hrozbami musia ako prvá línia obrany vysporiadať samotné súdne orgány. V tejto súvislosti zohrávajú kľúčovú úlohu súdne rady a ďalšie im podobné riadiace orgány.

IV. Kroky/aktivity

14. Súdne rady musia neustále bdieť, aby včas identifikovali akékoľvek ohrozenie nezávislosti súdnictva a akýkoľvek vývoj, ktorý by mohol viesť k narušeniu právneho štátu.

15. Súdne rady musia preukázať vodcovské schopnosti a odvahu. Musia konať bezodkladne a využiť všetky prostriedky, ktoré majú k dispozícii. Môže to zahŕňať vydávanie právnych stanovísk, vystupovanie v mene súdnictva, získavanie verejnej podpory pre sudcov, spoluprácu s ostatnými štátnymi orgánmi a upozorňovanie inštitúcií EÚ a justičných orgánov na svoje ťažkosti.

16. Je potrebné prijať opatrenia na nadviazanie a udržiavanie účinnej spolupráce s organizáciami iných právnických profesií. Občianska spoločnosť môže byť v čase potreby silným a spoľahlivým spojencom súdnictva. Dôveru spoločnosti v súdnictvo možno budovať prostredníctvom transparentnosti a zodpovednosti súdnictva, kľúčové je tiež široké povedomie o zásadách právneho štátu. Rady by preto mali investovať do osvetovej činnosti a vzdelávania verejnosti, najmä mladých ľudí.

17. Príbeh súdnictva musí byť efektívne prezentovaný. Občania musia pochopiť, čo pre nich osobne znamená nezávislosť súdnictva a aké výhody prináša pre hospodársky rast a stabilitu ich krajiny. Na dosiahnutie tohto cieľa by súdnictvo malo nadviazať silné vzťahy s médiami a vytvoriť otvorené komunikačné kanály, aby oslovilo širšiu verejnosť

18. Je potrebné budovať a udržiavať odolnosť súdnictva. Keď je ohrozený právny štát, súdne rady musia otvorene zdieľať svoje stanovisko s ostatnými orgánmi súdnictva. Odolnosť možno budovať aktívnymi prostriedkami. P atrí sem odborná príprava súdnictva a vstúpenie súdnemu aparátu pochopenie, že právny štát zahŕňa mnoho prvkov, ktoré presahujú zákonnosť práva. Sudcovia musia byť informovaní, že obzretná zvyklosť mlčať neplatí, ak je ohrozený právny štát. Sudcovia musia byť povzbudzovaní, aby sa so svojimi kolegami podelili o akékoľvek výhrady alebo pochybnosti týkajúce sa prebiehajúcich procesov.

19. Nakoniec, solidarita medzi európskymi súdnymi orgánmi je základnou hodnotou. Ako sa uvádza v Aténskej deklarácii z roku 2022, stojí za to ju zopakovať. Na ochranu právneho štátu je potrebná preventívna aj reaktívna solidarita. Súdne rady musia podporovať a aktívne sa zastávať každého kolegu, ktorý sa ocitne v ťažkostiach. ENCJ tu zohráva jedinečnú úlohu. Hoci ENCJ sa nemôže zapájať do politických debát, môže podporovať sudcov zvyšovaním povedomia, uverejňovaním vyhlásení, hľadaním dialógu s európskymi inštitúciami a v prípade potreby vykonávaním solidárnych návštev členov aj pozorovateľov